

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א

ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

מילת עבדים

- תקעא -

נמסר בש"ק פ' לך לך ה'תשע"ח

בש"ק פ' וירא הוקדם השיעור ויחל אי"ה בשעה 16:05 אחה"צ

מנחה בשעה 15:45. השיעור יהיה בענין:

ברכת הנהנין

לעילוי נשמת ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל ור' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

מילת עבדים

ואעפ"כ מצווה האדון למולו, הרי חזינו דאף מילה שאינה מוציאתו מכלל גוי, מצוה היא. [ודברי הרמב"ם דאין המילה דוחה שבת, י"ל כשני האופנים האחרים שכתב הגר"ח שם. ונתבאר במק"א]. וא"כ חזרנו לשאלה הראשונה, מה המקור לכך שאסור לקיים עבד שמל ולא טבל.

ועוד קשה הלא משמע מדיוק לשון הרמב"ם שאף בשפחה יש חיוב להטבילה (ע"ש בריש הל' מילה ה"ה שהוצרך להעמיד שלקח ע"מ שלא להטבילה - וכמו שדייקו כן התוס' בשבת קלה: מהגמרא שם). והרי לזה אין מועילה הסברה הנ"ל שהטבילה משלימה את מצות המילה, שודאי אין לומר דמצות טבילה בשפחה נכללה במצות מילה שנאמרה לאברהם למול עבדיו. [ויש מקום לומר שגם זה נכלל במש"כ הרמב"ם בהל' ק"פ (ה,ה) גבי טבילת אמהותיו שמעכבתו מלעשות הפסח, 'שהטבילה לשפחות כמילה לעבדים' והיינו לכל מייל, גם לעיקר המצוה למול ולא לענין פסח בלבד. אלא שצ"ע מנין הוציא זאת הרמב"ם].

ב והנה בתשובת שאגת אריה (נג) נקט עפ"י ד הרמב"ם שמילת עבדים המעכבת את הרב מלעשות הפסח, אינה משום המצוה המוטלת על האדון למולם, אלא הערלות עצמה מעכבתו, אף בגוונא שאינו מצווה. וכתב להוכיח כן מדברי הרמב"ם (קרבן פסח ה,ה) שטבילת אמהותיו מעכבתו מלעשות הפסח [ומקורו בתוספתא פסחים ח כמוש"כ הראב"ד שם]. ונקט השאג"א שאין מצוה לטבול אמהותיו. ועכ"פ באופנים שמותר לקיים העבדים כשלא נימולו [כגון שהתנה מראש שלא ע"מ למולם, או עד י"ב חדש. ע"ש]. ודאי מותר לקיים השפחות קודם טבילה, ואעפ"כ האדון מעוכב מהפסח - הרי שהערלות והגויות מצד עצמה מעכבת, ולא משום המצוה.

ועוד הוכיח כן ממה שמבואר ביבמות (מח) שגם האשה שיש לה עבדים ערלים מעוכבת מעשיית הפסח. והרי לפי מה שכתבו התוס' בקדושין (כט.), מצות מילה היא מצוה עשה שהזמן גרמא מפני שאינה בלילה אלא ביום [ומה שהוצרכו בגמ' שם מיעוט למילת אשה את בניה, היינו לתנא דס"ל מילה שלא בזמנה כשרה אף בלילה]. ואף כי כמה ראשונים חולקים (ע"ש בתורי"ד ובריטב"א ועוד), מ"מ מדברי הרמב"ם יש ללמוד שאשה פטורה ממצוה זו לגמרי, אף לענין מילת עבדים, שהרי בסהמ"צ (עשה רטו) הכליל מילת העבדים ומילת הבנים באותה מצוה של מילה, ובסיכומו את כללי החיובים של המצוות (בסוף חלק העשין) מנה את המילה עם המצוות שאין חייבים בהן אלא הזכרים - הרי משמע שהאשה פטורה מכל וכל ממצוה זו, אף כלפי עבדיה. ואעפ"כ עבדיה הערלים מעכבים אותה מעשיית הפסח, א"כ מוכח לכאורה שהערלות עצמה מעכבת, גם במקום שאין מצוה למולם.

והנה רעק"א (יו"ד ר"ס רסז) נסתפק אם העבד חייב למול את עצמו כאשר הרב לא מלו, וכדין בן ישראל שהגדיל ולא מלוהו, אם לאו. ומדקדוק לשון הרמב"ם (ריש הלכות מילה) נראה שפטור, שהרי פתח דבריו בשנים וסיים באחד; פתח בכך ובעבד, שחובה על האב או הרב למולם, וכן בית דין מצווים בכך. ואילו בהלכה ב' כשמדבר על חיוב עצמו למול, לא הזכיר אלא בן - הרי

א נחלקו תנאים (ביבמות מח): האם מקיימים עבדים שאינם מלים אם לאו. והלכה כרבי עקיבא שאין מקיימים. והלוקח עבד מן הגוי ולא רצה למול - מגלגל עמו עד י"ב חדש. לא מל - חוזר ומוכרו לגוי (ע"ש בגמרא). וטעמו של האיסור לקיימו, פירש הר"י (בתוס' שם) דמדאורייתא הוא, לפי שצוה הקב"ה לאברהם למול עבדיו, לכך אסור לקיים שאינם מולין. וכן משמע מסידור דברי הרמב"ם (מילה פ"א א-ו) שהביא את האיסור לקיימו כהלכה הנגזרת מהמצוה למול את העבדים.

ושנה הרמב"ם הלכה זו בהלכות איסורי ביאה (פי"ד ה"ט). ומדבריו שם משמע שאף הטבילה מחויבת, לא המילה בלבד, וכל שאין רוצה העבד לטבול כגר, אסור לקיימו יותר מי"ב חדש.

ואף על פי שהמצוה לא נאמרה לאברהם אלא לענין מילה, ומנין לחייב אף טבילה - פירש באבי עזרי (בריש הל' מילה) שאף הטבילה נכללה במצות מילה, שהרי במילה לבדה נשאר נכרי ו'ערל', הלכך לא נתקיימה במלוואה מצות המילה עד שיטבול.

ואם כי מצד הסברא היה מקום לומר שאעפ"י שנשאר עליו שם 'ערל' כל עוד לא טבל, מ"מ לא הקפידה תורה אלא על ערלת הבשר ותסגי במילה בלא טבילה. אך יש להטעים עוד עפ"י ד הגר"ח (שם) שהסביר את דברי הרמב"ם (שם ה"י) שמילת יליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה, אעפ"י שהיא ביום השמיני אינה דוחה שבת - והיינו משום שעד שלא טבל הריהו נכרי ואינו שייך לדין מילה כלל, וכל חובת מילה שיש על רבו הוא בצירוף מה שיטבול אח"כ ויחול בו גרות דעבודות, וכיון שבמילה לבד עדיין לא נגמרה חלות דין 'מילה' שבו, לכך אינה דוחה את השבת. ואם כן מובן לפי"ז שהמצוה למול העבד אינה נשלמת במעשה המילה לבד, שאין בזה שם 'מילה' עד שיטבול.

ובשו"ת אבני נזר (יו"ד שנא) נקט בסברא שאין מצוה אלא במילה, ודלא כהנ"ל - שהרי מצות מילה שנאמרה לאברהם היא זו הגורמת איסור זה לקיים העבדים שאינם מולים, ומנין להצריך טבילה [ולא הזכיר מדברי הרמב"ם הנ"ל המורים איפכא]. והקשה על כך מסוגית הגמרא ביבמות (מח) דנראה מוכח מקושית הגמרא שם שאף הטבילה מחויבת. ע"ש. ולפי האמור הרי נתבאר טעמו של הרמב"ם וגם נתבאר מקורו בגמרא - מחמת קושיא זו של האבנ"ז.

אלא שעדיין יש לעיין בדבר. ראשית, החזו"א (בגליונות הגר"ח) חלק בהחלט על דברי הגר"ח, וכתב להכריח שבמילה לבדה כבר מתקיימת מצות המילה אף בלא טבילה, שהרי הרמב"ם מיירי בתינוק שנולד, והרי אין בו תורת גירות כלל שאין בו דעת [וצדד שם אם שייך כאן זכות כדין גר קטן (בכתובות יא), כי לא אמרו אלא משום שזכות הוא לו להתגייר, אבל לא שמענו שזכות הוא להיות עבד. וצ"ע בדבריו, דמבואר בשו"ע (ביו"ד רסזו), שעבד קטן או שוטה מטבילין אותו על דעת ב"ד. הרי דזכות הוא לו. ומ"מ לא מסתבר שדין התורה האמור במילת עבד קטן הוא מדין זכיית גירות וישתנה הדין באם ימחה, וכמוש"כ החזו"א]

הא דחשיבי הגויים ערלים, לא משום ערלת הבשר ממש אלא משום דהגויות בעצמה נחשבת ערלות, ואתי שפיר בזה שיטתו שכל שם 'גויות' מעכבת מלאכול הפסח, ומכאן שאף טבילת אמהותיו מעכבת (וכמובא מהגר"ח בחדושים על פסחים. וע' קה"י ע"ז סי' יא).

[ומובן לפי"ז דאשה נכריה פסולה למול אף לריו"ח שם דאשה כמאן דמהילא - דמ"מ יש בה שם ערלות מצד הגויות שבה, וכמוש"כ בזכר יצחק ל(ב) ובספר ישראל קדושים עמ' 69].

[בדרך אגב, במה שהקשו האחרונים (ע' שאג"א שם; נובי"ת אה"ע מב; מנ"ח ב"ב ועוד) דהלא בא סנחריב ובלבל את האומות, ומה טעם כתב הרמב"ם לחייב הישמעאלים למול משום תערובת בני קטורה - בספר חזון יחזקאל (בלקוטים) הביא דבר נחמד מחותנו הרב ירושלימסקי לתרץ עפ"י דקדוק לשון הרמב"ם שם 'והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני' - מה מלמדנו בתיבה זו? אלא הואיל והישמעאלים גם כן נהגו למול בגיל מבוגר, לכך יכולים היו בני קטורה להתערב בהם ולא בשאר האומות, ומפני התערובת מחויבים הם 'בשמיני' ולא כמנהגם בגיל מאוחר יותר. וא"כ בלבול האומות ע"י סנחריב אינו מועיל לענינו שהרי ניכרים בני קטורה במילתם, ורק בישמעאלים יכולים היו להתערב כי גם הם נימולים].

(ד) אלא שקשה על דברי השאג"א מכמה מקומות שמבואר שערלות דזכריו אינה מעכבת את האב מפסח אלא כאשר יכול למול, לא כשהוא אנוס כמו שאמרו ביבמות (עא) כשהיה האב חבוש בבית האסורים וכד', אינו מעוכב מלאכול. וכפי שנקטו שאר האחרונים, דכל שהאב אנוס אינו מעוכב מלאכול (ע' מהר"ם לולבין ר"פ הערל; רש"ש פסחים צב; שער המלך קרבן פסח ט, ט; מנ"ח ז, ט; או"ש ק"פ ב, ו).

עוד יש להעיר מדקדוק לשון הרמב"ם (ק"פ ה, ה) 'כשם שמילת עצמו מעכבתו מלעשות פסח כך מילת בניו הקטנים ומילת כל עבדיו בין גדולים בין קטנים מעכבת אות' - משמע דמילת בניו הגדולים אינה מעכבתו מפסח. והיינו טעמא דמאחר שגדלו נפטר האב מחיובו המסויים וחל החיוב על הבן עצמו (וכפי שדייקו מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה ספ"ט משבת. וכן צדד המנ"ח ב סק"ד). הרי משמע שאין הערלות בעצמה מעכבת אלא המצוה המוטלת עליו למול את בנו.

ואמנם נקטו הרבה דלא כשהשאג"א, ובזה פירשו (ע' בחדושי הגר"ח על הש"ס, פסחים) את דברי הרמב"ם (תרומות ז, י-יא) בנוולד מהול שאוכל בתרומה, והרי צריך להטיף דם ברית (כמוש"כ הרמב"ם בפ"א ממילה ה"ז) ומבואר בסוגיא ביבמות (עא) שקודם הטפת ברית אסור בפסח. והרי דין ערל בתרומה ילפינו מפסח (ע"ש ברמב"ם בהל' תרומות), ומדוע אסור בפסח ומותר בתרומה - ופירשו שלדעת הרמב"ם הנולד מהול אינו בגדר 'ערל' ואין חוששים לערלה כבושה (ע' משכנות יעקב יו"ד סג ובקה"י שבת נא), ומ"מ עדיין מצווה לבוא בכרית [וכמו שייסד הגר"ח ששני דינים הם במילה; הסרת הערלה והיכנסות בכרית. ונתבאר במק"א], הלכך בפסח הוא מעוכב משום דלא גרע ממילת זכריו ועבדיו דכל שאינו מקיים מצוותו אינו רשאי לעשות הפסח, אבל בתרומה לא נאמר הך דינא אלא דערלות עצמה מעכבת,

משמע להדיא שהעבד אינו מצווה למול את עצמו. [ובאבי עזרי כתב לדקדק אפכא מלשון הרמב"ם בה"א 'עבר האב או האדון ולא מל אותן ביטל מצות עשה ואינו חייב כרת שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו' - ומשמע דקאי גם אעבד עצמו שאם לא מל עצמו חייב כרת. אך נראה דאין דיוק זה מוכרח די"ל דקאי על ישראל ולא אעבד. תדע, דהלא במקנת כסף ודאי אין עליו חיוב שהרי עדיין הוא גוי ואינו במצוות, וע"כ דלא קאי אכל הנך דלעיל מיניה].

[לכאן יש מקום לדחות הדיוק, דאין דרך הרמב"ם להשמיענו דברים שאינם מפורשים בגמרא, לכך לא הזכיר חובת העבד עצמו. ובפרט שהואיל ומיירי גם על מקנת כסף, ובזה ודאי אין העבד מצווה, לכך לא נקט הך דינא בעבד]. ולפי האמור הלא טעמא רבא איכא, דהא הוקש העבד לאשה בחיוב מצוות, וכשם שהאשה פטורה מלמול עבדיה כמדויק מדברי הרמב"ם כנ"ל דהויא מ"ע שהז"ג, כך העבד פטור.

(ג) לפי דרך זו, מה שטבילת האמהות מעכבת מהפסח, היינו משום שהגויות מעכבת את האדון מהפסח, ולא משום מצות מילה. ומקור הדבר נראה כדברי הגר"ח (בחדושים על הש"ס, פסחים) משום דכל הגויים ערלים הם כדאמרינן בנדרים (לא) הנודר מן הערלים אסור במולי אומות העולם, דכתיב כי כל הגוים ערלים. ועל כן בכלל דינא דערלת עבדיו מעכבתו, נכלל אף טבילת אמהותיו, משום דכולהו בכלל 'ערלים' וכל שם ערלות מעכבת מפסח, אף בלא המצוה למול כאמור.

אלא שהיה אפשר לפרש טעמא דכל הגויים ערלים, כפי שנראה ברמב"ן ביבמות (מו וע"ש גם בדף עא), דהיינו משום הערלה ממש, שאעפ"י שלמעשה נחתכה ערלתם, אין זו 'מילה' מאחר שלא נצטוו עליה ועל כן הם נשארים 'ערלים' כפי שהיו כשנולדו. ואף שבני קטורה נצטוו על המילה - והרי בגמ' ע"ז כז מבואר שאף בני קטורה שמלו נחשבים ערלים - כתב הרמב"ן דמכאן מוכח כדפרש"י (בסנהדרין נט) שרק ששת בני קטורה שנולדו מאברהם נתחייבו במילה ולא זרעם אחריהם. ולפי הבנה זו אין 'ערלות' בשפחה גויה, ומ"ט מעכבתו מפסח. [לכאן י"ל לפמש"כ הרמב"ם דקבלה היא שטבילת אמהות כמילת זכרים, יהא הטעם אשר יהא].

ואולם הרמב"ם (מלכים יח, ח) נקט שכל זרעם של בני קטורה חייבים למול. ולפי שיטתו זו אי אפשר לפרש כהבנת הרמב"ן בהא דהגויים איקרו ערלים, דהא בני קטורה נצטוו על המילה וא"כ מילתם מילה והרי סרה ערלתם. והלא פשטא דמלתא דנודר מערלים אסור אף בבני קטורה [וכבר הקשה כן על הרמב"ם השאג"א בס' מט]. וגם מוכח ממה שאמרו (בע"ז כז) שערבי מהול וגבנוני מהול חשוב 'ערל' ואינו כשר למול. והרי אלו בני קטורה הם (ע"ש בר"ח, וכו"ה בערוך שהם בני קטורה הדירים בהרים גבנונים. וכו"ה בריטב"א שם מהמדרש. אמנם דעת הריטב"א שם כרש"י שלדורות אין בהם מצות מילה. ואכן יש מי שכתב שלהרמב"ם שאף לדורות נצטוו, כשרים הם למול (ע' פ"ת רסד סק"ה מטעם המלך), ואין כן דעת השאג"א) ומשמע ודאי דבזמן הזה מיירי ולא בזמן בני קטורה עצמם וא"כ אמאי נחשבים כאינם מולים ופסולים למול - וע"כ דלהרמב"ם

ה) ופתרון דבר זה נראה עפ"י המובא במדרש הגדול, וכפי הנראה הוא ממכלתא דרשב"י [וידוע שהרבה מדברי הרמב"ם מקורם משם], על הכתוב 'וכל עבד איש' - לרבות שפחות, שאם היו לו עבדים שלא מלו ושפחות שלא טבלו - מעכבים אותו לאכול פסח. נמצא אם כן שבכתוב הזה שמענו שמלבד מצות מילת עבדים האמורה בפרשת מילה לאברהם אבינו, ישנה מצוה נוספת להפקיע הגויות מהעבדים והשפחות, ודין זה שמענו מכך שמעכב הדבר בקרבן פסח [ויתכן שאף ר"ש שהתיר לקיים עבד שלא רצה למול, מודה בעיקר חיוב זה, אלא שכשרבו אנוס אינו חייב לשחררו או למכרו בשל כך. ועתורא"ש ביבמות מח וקר"א]. ודין זה שייך הן באיש הן באשה, כי אף שהאשה פטורה ממצות מילה, אבל מצוה זו של גרות העבדים, ודאי אין הזמן גרמה. וזהו שדרשו במכלתא דרשב"י שם בהמשך מ'מקנת כסף' לרבות עבדי אשה, ובמכלתא דרבי ישמעאל נמי ריבוי עבדי אשה מ'וכל עבד איש'. [וי"ל שאף לדעת התוס' שהואיל ומילה אינה אלא ביום הו"ל מצות עשה שהז"ג, אך במילה זו שענינה להכניס העבדים ליהדות, מודים התוס' לסברת התורי"ד בקדושין שם שכל כה"ג לא חשיב מ"ע שהז"ג, כי המצוה מוטלת עליו בכל זמן לדאוג לכך שייכנס עבדו ליהדות. ואם כי במילת הבן התוס' אינם נוקטים כן, אבל במילת כניסה ליהדות י"ל דמודו].

וזהו שהביא הרמב"ם דין זה בשני מקומות, כי שני דינים המה החלוקים ביסוד דינם; בהלכות מילה נקט הרמב"ם את דיני מצות מילה, ובכלל מצות מילת הבנים נכללת גם מצות מילת עבדים, כפי הנאמר בפרשת לך. ואילו בהלכות איסור בפי"ד דין הרמב"ם בכללות הלכות גרים, וכחלק מהלכות הגרות כתב דין זה למול את העבדים או להטביל את השפחות, והוא דין מחודש שנתרבה מהאמור בפרשת הפסח כדברי המכלתא, שאסור לקיים עבד או שפחה כשהם נשארם בגיותם [מלבד אם התנה מראש עמו שלא ימול או יטבול, שאז אינו קנוי לו קנין הגוף כעבד אלא הריהו כגר תושב (ערמב"ם) השכיר שנמצא בביתו, שאין עליו כל הדינים האמורים בעבדא. וגם אינו מעכב באכילת הפסח. וכן נקט באג"מ יו"ד ח"ג קג]. ומצוה זו אמורה בנשים כבאנשים, והיא כוללת טבילה ולא רק מילה.

נמצא אם כן שגדר העיכוב מפסח במילת זכריו ובעבדיו שוה. בשניהם הדבר המעכב הוא החיוב המוטל על האב או הרב, ולכך במקום שאנוס או שאינו מצווה - פטור, אלא שבעבדים, מלבד מצות מילה ישנה מצוה נוספת להוציאם מהגויות, ומצד מצוה זו מעוכב האדון בפסח.

[לכאן] יצא לפי"ז דבזמן שמגלגל עמו י"ב חדש, יכול לאכול הפסח, שהרי האדון אנוס מלמולו באותה שעה. ואולם אין במשמע כן מסתימת דברי הרמב"ם, וכ"מ בשא"ג דאסור לאכול מפסח.

ואם נימא כאידך גיסא, שאף כשאנוס מעוכב הרב מלאכול, א"כ יצא שעבד קטן שנימול ואין בו דעת לגירות, ייאסר אדונו מלאכול פסח עד שיגדיל שהרי עדיין הוא 'גוי'. אך יש לדחות

וכיון שאינו ערל - אוכל (ע' זכר יצחק ג ד; חדושי ר' שלמה היימן יבמות סי' טו; קה"י שבת נא ויבמות מג).

ולתריץ הקושיות על השא"ג א היה אפשר לחלק בין בניו לעבדיו, ולומר דבעבדים הערלות עצמה מעכבת כדברי השא"ג, שעל כן שפיר אף טבילת אמהותיו מעכבת, וכן אשה שקנתה עבדים מעוכבת אעפ"י שאינה מצווה למולם. משא"כ בכל הנך ראיות דמיירי בבניו, החיוב המוטל על האב הוא המעכב מהפסח, ועל כן במקום האנוס עושה פסח. וטעם החילוק הוא משום שעבדיו הם ברשותו ובשליטתו ודמיא לערלות דגופיה, וכל שגופו ערל - מעוכב, וה"נ בקנינו. משא"כ בנים שאינם קנויים לו כלל אלא המצוה של האב למול את בניו, היא זו המקשרת את דין האב עם מצב הבן, וכיון שהיא הגורמת לו עיכוב בפסח, כל שאין קיימת מצוה או אין אפשרות לקיימה, הרי הם כאנשים זרים הנמצאים בביתו, שאינו מעוכב מחמתם.

נמצא לפי"ז דבערלות דידיה הריהו מעוכב מחמת שתי סיבות; הערלות עצמה והמצוה למול עצמו. הלכך במתו אחיו מחמת מילה אע"פ שהוא אנוס מלמול הרי הוא מעוכב מחמת הערלות עצמה, ואילו בנולד מהול אעפ"י שאינו 'ערל' הריהו מעוכב רק מפאת החיוב למול עצמו, וזה אמור בפסח בלבד אבל לא בתרומה וכנ"ל [ויתחדש לפי"ז שאם הוא אנוס מלהטיף לעצמו דם ברית, יכול לעשות הפסח. וכן לעבדו שנולד מהול].

אלא שלשון הרמב"ם בהל' ק"פ מורה יותר להשוות בנים לעבדים בגדרם, דכללם בחדא מחתא > לבדוק. דלכאורה לשונו שם (בפ"ה ה"ה) מורה להשוות עיכוב זכריו ועבדיו עם עיכוב מילה דידיה, והרי שם הם באמת שני גדרים כפי שכתבו האחרונים.

עוד קשה טובא על דברי השא"ג א מדברי המכלתא (וכבר עמד על עיקר הקושיא במש"ח פר' בא, ודחה דברי השא"ג א מחמתה): ר' עקיבא אומר אינו רשאי לקיים לו עבדים בלתי נמולים שנאמר ומלתה אותו אז יאכל בו. הרי שמעיכוב הפסח לאדון ילפינן האיסור לקיים העבדים, ומוכח אם כן שהעיכוב והמצוה למול כרוכים ותלויים זב"ז אף בעבדים, והרי אם העיכוב מפסח קיים מצד הערלות עצמה גם כאשר אין מצוה, מנין למד רע"ק שאסור לקיים עבד שאינו נימול.

ואמנם צ"ב בדברי המכלתא גופא, מדוע הוצרך ללמוד הדבר מכאן, הלא יש ללמוד מעיקר המצוה שנאמרה בפרשת לך לך, למול את העבדים [י"ל עפ"י"ד המרדכי בהל' קטנות גבי ציצית ומזוזה, דמהעשה לא שמענו כשהעבד אינו רוצה למול שאסור לקיימו, דלא אמרה תורה אלא קום ומול, ורק מזה שאסרה תורה לעשות הפסח במצב זה, מוכח שהוא איסור ולא רק מצוה בקום ועשה].

ומאידך הלא הראיות שכתב השא"ג א מורות לכאורה שהעיכוב מפסח קיים אף כשאין מצוה, וכגון עבדים של נשים, וכן טבילת אמהותיו כנ"ל.

מלבד זאת יש לדייק כפילת הרמב"ם את הדברים בהלכות מילה ובהלכות איסור"ב. ומדוע באיסור"ב דיבר גם על טבילה ולא בהל' מילה.

א ע' בלשון התוס' ב"ק סוף דף ט. וע' בשיט"מ ק"ב מ צג רע"א בשם רבנו יהונתן שגם כנעני שלא טבל לשם עבדות ואינו במצוות, אם הוא פועל בשדה אין רשאי למונעו מאכילת הפירות. וכ"מ שם דיכול הרב לומר לו עשה עמי ואינו נזך - למ"ד.

ומכיל זה נראה שזה שכתב הרמב"ם (ק"פ ה,ה) שמילת העבדים וטבילת האמהות מעכבת, לאו דוקא טבילת אמהות אלא ה"ה טבילת העבדים מעכבת את הרב מעשיית הפסח. ואף כי יש מרבתינו האחרונים שדקדקו מלשונו לומר שטבילת עבדים אינה מעכבת (ע' מג"ח יז סקי"ג, ובאב"ז ועוד. אם כי במק"א צדד לא כן - בהגהותיו על הרמב"ם). ובספר תרועת מלך (עא) נתן בזה טעם עפ"י ד הרשב"א (ביבמות עא) שגר שמל ולא טבל אינו כנכרי גמור [ובאב"ז י"ד שנא] חידש לומר - דלא כמשמעות הראשונים - שחייב לשמור שבת. ע"ש מש"כ עפ"י הזוהר. וע"ע בשו"ת בנין ציון (צא) שבמילה יצא מכלל בן נח ולא נכנס לכלל ישראל הלכך אינו בגדר 'גוי ששבת'ג], הלכך אין כאן 'ערלות' המעכבת. אך יותר נראה שכיון שחייב להטבילו וכנ"ל הרי זה מעכבו מלעשות הפסח, דהמצוה והעיכוב מפסח תלויים זב"ז ככל הנ"ל. וכן הוא בתרגום יונתן על הכתוב 'ומלתה אותו' - ותגזור יתיה ותטבליניה בכך ייכול ביה'. וכן נדרש להדיא במכלתא דרשב"י ומדה"ג, לרבות עבד שמל ולא טבל שמעכב את רבו. (וכן נקט באגרות משה יו"ד ח"ג קג כהנחה פשוטה. וכן האריך להוכיח בשבט הלוי ח"א סג).

ב וכו"ה בספר כלי חמדה נצבים ג. וע' בהערות הגר"א יפהן על הרישב"א יבמות מה: (הערה 55) שהקשה על זה מהירושלמי.

ג ע"ע דובב מירשים ח"א ז.

דמהניא גירותו מדין זכין, כמבואר בשו"ע רסזו, - כמובא לעיל בתחילת הדברים].

בזה יש לפרש דקדוק אחד; מדוע בפרשת הפסח לא הוזכר כלל 'יליד בית' אלא 'מקנת כסף' בלבד, והלא מילת שניהם מעכבת בפסח. וראב"ע עמד על כך וכתב שדיבר הכתוב בהווה. ועדיין אין הדעת נחה בכך, כי גם אם נניח שרוב העבדים הם קנויי כסף ולא ילידי בית, הלא בפרשת לך הדגיש הכתוב כמה פעמים יליד בית ומקנת כסף, ומדוע כאן לא הזכיר אלא מקנת כסף - אך לפי האמור א"ש כי בפרשה זו נתחדשה המצוה להכניסו לגירות, והיא כוללת גם טבילת האמהות כאמור, וכפי שדרשו במכלתא, והרי דין זה אינו שייך אלא במקנת כסף אבל יליד בית הלא כבר נתחייב במצוות בלידתו כאמו. [ויש להוסיף שזה עומק הדרש במכלתא מ'מקנת כסף' לרבות עבד אשה (ולפנינו ריבו אף קטן אבל הרמב"ם אין גורס כן כמוש"כ המפרשים) - שמכך שנקט הכתוב מקנת כסף דוקא, והלא בכלל 'עבד איש' הוא ומדוע מצמצם הכתוב המשמעות כאומר אין בכלל אלא מה שבפרט, מקנת כסף ולא יליד בית - אלא שבזה מלמדנו שעיקר הדין הוא משום הגירות ולא משום המילה כאמור, וכיון שכן אין חילוק בין איש לאשה].

עיקרי דברים לשיעור תקעא - מילת עבדים פר' לך לך ה'תשע"ט

א משמע ברמב"ם שכשם שחייב אדם למול עבדיו הכנענים ואסור לו לקיימם ערלים, כך חייב לטבלם. וכן חייב לטבול אמהותיו. (א ה)

היה מקום לחלק בין בניו לעבדיו לענין זה, שבעבדיו שהם קנויים לו הרי הערלות עצמה מעכבתו ולא המצוה, כשם שערלות עצמו מעכבתו. אלא שדיוק דברי הרמב"ם אין מורה לחלק בכך. וגם במכלתא משמע שאפילו בעבדיו, יסוד הדין נובע מהמצוה שעל הרב למולם.

גם לגבי מילת עצמו, מלבד העיכוב הנובע מחמת הערלות, עוד מעוכב מחמת אי קיום המצוה. ונפקא מינה לנוולד מהול לדעת הרמב"ם שאינו בגדר 'ערל' ומ"מ מעוכב מהפסח מחמת שלא קיים מצות הטפת דם ברית, כפי שבארו כמה מהאחרונים. (ד)

ג זה שאמרו כל הגויים 'ערלים', לדעת הרמב"ן מתפרש הדבר משום ערלות בשר, שאעפ"י שחתכו ערלתם, שם ערלות נשארת עליהם מפני שאין בהם תורת מילה. ואילו להרמב"ם שבני קטורה לדורותיהם נתחייבו במילה ואעפ"י כן נקראים 'ערלים' הגם שמלו, על כרחנו לפרש שהגיוות עצמה כערלות ולא משום ערלת הבשר. (א)

ומקור הדבר נראה, כי מלבד המצוה שנאמרה לאברהם אבינו למול את העבדים, למדנו בפרשת קרבן פסח שצריך להפקיעם מגיותם, שהגיוות כערלות היא. וזהו יסוד הדרש במכלתא דרשב"י שם לרבות טבילת השפחות. (ד ה)

ומטעם זה אף עבד אשה נתרבה לחיוב מילה, שאע"פ שהאשה פטורה מלמול בניה ועבדיה מצד מצות מילה שהיא מצות עשה שהזמן גרמה [לדעת התוס' והרמב"ם]. וכן העבד עצמו פטור מאותו הטעם], חייבת למול עבדיה כדי להפקיעם מגיותם, וזו אינה מצוה התלויה בזמן. (ה ב)

ועל כן לא נאמר באותה פרשה 'יליד בית' אלא 'מקנת כסף' - שרק בו יש גירות (ה)

ב משמע מכמה מקומות שעיכוב האב מלעשות הפסח כשבניו אינם נימולים, נובע מחמת המצוה למולם ולא מפאת הערלות עצמה. ולכך במקום שהוא אנוס מלמולם, או כשפקע חיובו כגון

